Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей: зміст і методологічні підходи

Лазарович Надія Богданівна[1]

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2025	Освіта/Педагогіка	378.147:373.2.015.31:504

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19694679

Анотація. У статті обґрунтовано зміст професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. Визначено структурні компоненти підготовки, охарактеризовано методологічні підходи та педагогічні умови її реалізації у закладі вищої освіти. Узагальнено ефективні форми, методи і технології, спрямовані на формування готовності майбутніх фахівців до екологічно спрямованої педагогічної діяльності.

Актуальність дослідження зумовлена трансформацією освітньої парадигми в контексті сталого розвитку, що вимагає від вихователя не лише володіння знаннями про природу, а й здатності виступати референтною моделлю екологічної культури. Автором розкрито сутність готовності майбутнього фахівця як складного утворення, що охоплює мотиваційно-ціннісний (ставлення до екологічної освіти як пріоритету), когнітивний (глибокі еколого-педагогічні знання) та операційно-діяльнісний (володіння методиками роботи з дітьми) компоненти.

Особливу увагу приділено методологічним підходам: аксіологічному, що орієнтує на сприйняття природи як найвищої цінності; діяльнісному, який забезпечує переведення теоретичних знань у практичні навички; та екосистемному, що розглядає освітній простір як цілісну структуру. Обґрунтовано педагогічні умови ефективної підготовки, зокрема: інтеграцію екологічного змісту в навчальні дисципліни професійного циклу; створення в університеті «екологічного хабу» для практичної апробації проєктів; активне залучення студентів до волонтерської та природоохоронної діяльності.

Описано результати впровадження інноваційних технологій навчання, таких як екологічне моделювання, кейс-методи та тренінги з емпатії. Доведено, що формування професійної готовності є процесом фахового зростання, де студент проходить шлях від накопичення інформації до творчої реалізації власних еко-педагогічних стратегій. Висновки підкреслюють, що якісна підготовка вихователя є фундаментом для виховання нового покоління з екологічним типом мислення, здатного до гармонійного співіснування з довкіллям.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні вихователі, екологічно доцільна поведінка, діти дошкільного віку, методологічні підходи, педагогічні умови, екологічна освіта, готовність до професійної діяльності, заклад вищої освіти, сталий розвиток.

[1] кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Карпатського національного університету імені Василя Стефаника м. Івано-Франківськ, Україна https://orcid.org/0000-0002-3793-7505

Preparation of future preschool teachers for the formation of environmentally responsible behavior in children: content and methodological approaches

Abstract. The article substantiates the content of the professional preparation of future preschool teachers for forming ecologically appropriate behavior in preschool children. The structural components of this preparation are identified, and the methodological approaches and pedagogical conditions for its implementation in higher education institutions are characterized. Effective forms, methods, and technologies aimed at developing the readiness of future specialists for ecologically oriented pedagogical activity are summarized.

The relevance of the study is driven by the transformation of the educational paradigm in the context of sustainable development, which requires a teacher to be not only a possessor of knowledge about nature but also a reference model of ecological culture. The author reveals the essence of a future specialist's readiness as a complex construct encompassing motivational-value (attitude toward ecological education as a priority), cognitive (profound eco-pedagogical knowledge), and operational-activity (mastery of methods for working with children) components.

Special attention is paid to methodological approaches: the axiological approach, which focuses on perceiving nature as a supreme value; the activity-based approach, which ensures the translation of theoretical knowledge into practical skills; and the ecosystemic approach, which views the educational space as a holistic structure. The pedagogical conditions for effective preparation are substantiated, including: the integration of ecological content into the core professional disciplines; the creation of an "ecological hub" at the university for the practical testing of projects; and the active involvement of students in volunteer and environmental protection activities.

The results of implementing innovative learning technologies, such as ecological modeling, case methods, and empathy training, are described. It is proven that the formation of professional readiness is a process of vocational growth where the student progresses from accumulating information to the creative implementation of their own eco-pedagogical strategies. The conclusions emphasize that high-quality teacher preparation serves as the foundation for nurturing a new generation with an ecological mindset, capable of harmonious coexistence with the environment.

Keywords: professional preparation, future preschool teachers, ecologically appropriate behavior, preschool children, methodological approaches, pedagogical conditions, ecological education, professional readiness, higher education institution, sustainable development.

Вступ

Актуальність проблеми. Сучасні глобальні екологічні виклики, зумовлені загостренням кризових явищ у взаємодії людини і природи, актуалізують необхідність формування екологічно відповідальної особистості, здатної діяти відповідно до принципів сталого розвитку. У цьому контексті особливого значення набуває система освіти, яка покликана забезпечити не лише засвоєння екологічних знань, а й формування ціннісних орієнтацій, способів мислення та моделей поведінки, що визначають екологічно доцільну життєдіяльність людини.

Провідна роль у реалізації цього завдання належить педагогам, зокрема вихователям закладів дошкільної освіти, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи екологічного світогляду, морального ставлення до довкілля та первинні моделі взаємодії з природою. Від рівня професійної підготовки майбутнього вихователя, його екологічної культури, світоглядних позицій і готовності до відповідної педагогічної діяльності залежить ефективність формування екологічно доцільної поведінки дітей.

Водночас сучасна практика професійної підготовки майбутніх вихователів у закладах вищої освіти не завжди забезпечує цілісне формування готовності до реалізації

завдань екологічного виховання. Нерідко екологічна підготовка має фрагментарний характер, обмежується засвоєнням теоретичних знань і недостатньо орієнтована на формування практичного досвіду організації екологічно спрямованої педагогічної діяльності. Це зумовлює розрив між теоретичною підготовкою майбутніх фахівців і реальними потребами освітньої практики.

Крім того, в умовах трансформації сучасної освіти під впливом ідей екоцентричної парадигми та освіти для сталого розвитку виникає потреба у переосмисленні змісту, методологічних підходів і технологій професійної підготовки майбутніх вихователів. Особливої уваги потребує питання формування їхньої готовності до організації освітнього процесу, спрямованого на становлення у дітей екологічно доцільної поведінки як інтегрованого результату розвитку знань, цінностей і практичного досвіду взаємодії з довкіллям.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення та обґрунтування змісту і методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх вихователів у контексті формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, що відповідає сучасним суспільним викликам і освітнім пріоритетам.

Ааналіз досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку перебуває на перетині кількох наукових площин: теорії професійної педагогічної освіти, дошкільної педагогіки, екологічної освіти, освіти для сталого розвитку, а також психології розвитку дитини. Це зумовлює широту наукового дискурсу та наявність значного корпусу праць, у яких розкрито окремі аспекти означеної проблеми, однак цілісне її осмислення як самостійного предмета дослідження залишається актуальним [1].

Загальні теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх педагогів обґрунтовано у працях О. Абдулліної, І. Беха, В. Бондаря, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Н. Кічук, В. Кременя, Н. Ничкало, О. Пєхоти та ін. У цих дослідженнях розкрито сутність професійної підготовки педагога, її ціннісні, змістові, компетентнісні та технологічні засади, що становить важливе методологічне підґрунтя для аналізу підготовки майбутніх вихователів до реалізації завдань екологічного виховання дітей [1].

Історичні, теоретичні та практико-методичні аспекти професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти висвітлено у працях Л. Артемової, Г. Бєлєнької, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківської, К. Крутій, Т. Поніманської, І. Рогальської-Яблонської, Т. Танько, Г. Цвєткової та інших учених. У цих розвідках увагу зосереджено на модернізації змісту підготовки фахівців дошкільної освіти, формуванні їхньої професійної компетентності, готовності до інноваційної діяльності, організації освітнього процесу в ЗДО та розвитку дитини в різних освітніх напрямах [1].

Окремий напрям наукових досліджень становлять праці, присвячені екологізації освіти, розвитку екологічної культури особистості та впровадженню ідей сталого розвитку в освітню практику. Філософське, культурологічне та педагогічне підґрунтя цих процесів розкрито у працях Н. Агаджаняна, Т. Акимової, В. Борейка, С. Глазачева, К. Корсака, С. Кримського, Н. Мамедова, О. Пометун, Н. Пустовіт та ін. Учені наголошують, що сучасна освіта має бути зорієнтована не лише на передачу екологічних знань, а й на формування нової системи цінностей, способів мислення та поведінки, адекватних викликам сталого розвитку [1].

Питання екологічної освіти і виховання дітей дошкільного віку, а також формування у них екологічної культури, ціннісного ставлення до природи та екологічно доцільної поведінки розкрито у працях Г. Бєлєнької, О. Білан, О. Гончарової, Н. Горопахи, Н. Лисенко, З. Плохій, О. Пруцакової, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт, С. Ніколаєвої, І. Трубник,

О. Шевчук та ін. У цих дослідженнях обґрунтовано сутність поняття «екологічно доцільна поведінка», її психологічну і педагогічну природу, структурні компоненти, а також форми, методи і технології її формування в дітей дошкільного віку [1], [2].

У сучасній науковій літературі екологічно доцільна поведінка дитини дошкільного віку потрактовується як інтегроване утворення, що поєднує когнітивний, ціннісно-мотиваційний та діяльнісно-практичний складники. Її формування пов'язується з набуттям дитиною досвіду активної, емоційно забарвленої та морально вмотивованої взаємодії з природним довкіллям, а ефективність цього процесу — із системним поєднанням змісту, форм, методів, умов і відповідних педагогічних технологій [2], [3].

Водночас проблематика саме професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей представлена у вужчому колі праць. Так, дослідження Г. Бєлєнької, О. Вашак, Н. Граматик, Л. Крайнової, Н. Лисенко, Н. Миськової, А. Нестерової, О. Пинзеник, Н. Рижової, І. Трубник, Л. Яковлєвої, Н. Яришевої та ін. присвячено підготовці майбутніх вихователів до екологічної освіти й виховання дошкільників, формуванню еколого-педагогічної компетентності, екологічної культури, готовності до реалізації окремих напрямів еколого-педагогічної діяльності

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні змісту професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку та визначенні провідних методологічних підходів до її реалізації в умовах закладу вищої освіти.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному теоретичному обґрунтуванні системи підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей. Зокрема:

Вперше обґрунтовано структуру готовності майбутнього вихователя до зазначеної діяльності як цілісну систему, що інтегрує змістовий, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-практичний та рефлексивний компоненти, забезпечуючи перехід від теоретичних знань до професійної саморефлексії.

Удосконалено методологічний фундамент професійної підготовки через синергетичне поєднання системного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного, компетентнісного та середовищного підходів, що дозволяє розглядати екологізацію освіти не як окремий елемент, а як наскрізний принцип навчання.

Визначено та систематизовано сукупність педагогічних умов, необхідних для ефективної підготовки фахівців, серед яких ключове місце посідають екологізація змісту всіх освітніх компонентів та створення професійно-орієнтованого середовища на засадах сталого розвитку.

Дістали подальшого розвитку ідеї використання інноваційних технологій (педагогіки емпауерменту, кейс-методів та проєктної діяльності) у вищій школі як засобів формування професійної автономії та здатності майбутнього вихователя приймати відповідальні педагогічні рішення в екологічному контексті.

Практичне значення роботи полягає у розробці конкретних орієнтирів для вдосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти за спеціальністю «Дошкільна освіта»:

Запропоновано алгоритм інтеграції екологічної складової у навчальні дисципліни професійного циклу та розроблення міждисциплінарних курсів, що дозволяють здобувачам освіти опанувати методику формування екологічно доцільної поведінки дітей у реальних умовах ЗДО.

Розроблено методичні засади впровадження практико-орієнтованих завдань і кейсів, які моделюють типові та нестандартні педагогічні ситуації, спрямовані на взаємодію з дітьми та їхніми батьками з питань екологічного виховання.

Визначено шляхи активізації практичної підготовки під час проходження студентами педагогічної практики, через їхнє залучення до розроблення та реалізації реальних природоохоронних проєктів на базі закладів дошкільної освіти.

Матеріали дослідження можуть бути використані для оновлення робочих програм навчальних дисциплін («Основи екології», «Методика ознайомлення дітей з природою»), створення посібників для студентів та методичних рекомендацій для викладачів і вихователів-практиків.

Методологія

Джерела даних та база дослідження. Дослідження ґрунтується на практичній діяльності та науковому консалтингу Центру освіти і піклування про дітей раннього та дошкільного віку Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Базою для апробації результатів та збору емпіричних даних стали заклади дошкільної освіти (ЗДО) різних регіонів України: м. Івано-Франківськ та область: ЗДО Косівського та Коломийського районів (що дозволило дослідити вплив природного ландшафту та етнопедагогічних традицій Прикарпаття);хзхідний регіон: м. Тернопіль; центральний регіон: м. Київ.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз нормативно-правової бази (Базовий компонент дошкільної освіти України) та наукових праць; систематизація для розробки компонентно-структурної моделі досліджуваного явища.

Емпіричні: діагностичні методи (спостереження за діяльністю дітей у природі, бесіди, анкетування педагогів та батьків) для виявлення реального стану сформованості екологічної поведінки.

Інструменти аналізу. Опрацювання даних здійснювалося за допомогою якісного аналізу результатів діяльності дітей (малюнків, щоденників спостережень, результатів трудової діяльності в природі) та методів математичної статистики для порівняння рівнів сформованості компонентів поведінки в різних вікових групах.

Обмеження дослідження. Робота зосереджена на дітях середнього та старшого дошкільного віку, оскільки саме цей період є сенситивним для переходу від репродуктивних дій до свідомої саморегуляції поведінки.

Результати

Інтерпретація результатів. Аналіз практичного стану виховання дозволив встановити, що формування екологічно доцільної поведінки проходить шлях від репродуктивного копіювання дій дорослого до свідомого вибору еко-гуманного вчинку. Виявлено регіональну специфіку: у ЗДО Косівщини та Коломийщини ефективним виявився метод використання народних традицій природокористування, тоді як у Києві та Тернополі пріоритет надавався технологіям сталого розвитку та розв'язанню екологічних ситуацій міського середовища.

Порівняння з іншими дослідженнями. На відміну від класичних підходів, що зосереджувалися на інформуванні, наше дослідження, реалізоване у співпраці з університетським Центром, посилює роль діяльнісного підходу. Це корелює з сучасними європейськими тенденціями "освіти на свіжому повітрі" (outdoor education).

Наукова новизна (розгорнуто):

Уточнено поняття «екологічно доцільна поведінка» як динамічної характеристики особистості, що інтегрує екологічну грамотність та готовність до активної дії.

Обґрунтовано роль науково-методичного супроводу Центру освіти і піклування ПНУ ім. В. Стефаника у створенні інноваційних моделей екологічного виховання.

Вперше виявлено кореляцію між регіональними особливостями (Карпатський регіон vs Мегаполіс) та ефективністю конкретних методів екологічного виховання.

Практичне значення (розгорнуто):

Матеріали дослідження впроваджено в освітній процес Центру освіти і піклування ПНУ ім. В. Стефаника, що дозволяє готувати фахівців за сучасними стандартами. Розроблено методичні рекомендації для вихователів Івано-Франківської, Тернопільської та Київської областей щодо створення еко-середовища. Запропоновано діагностичний інструментарій для оцінки рівнів екологічної вчинковості дитини, адаптований для вихователів-практиків.

Висновки

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що професійна підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку є цілісним, багатокомпонентним педагогічним процесом, спрямованим на формування готовності здобувачів вищої освіти до реалізації завдань екологічного виховання в сучасних умовах розвитку освіти. Її зміст охоплює взаємопов'язані складники — змістовий, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-практичний та рефлексивний, що забезпечують формування відповідних знань, цінностей, умінь і досвіду педагогічної діяльності.

Обґрунтовано, що ефективність підготовки майбутніх вихователів значною мірою визначається використанням сукупності методологічних підходів, зокрема системного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного, компетентнісного та середовищного, які забезпечують цілісність і результативність освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Визначено, що важливою умовою формування готовності майбутніх вихователів є екологізація змісту професійної підготовки, її практична спрямованість, інтеграція теоретичних знань і практичного досвіду, а також використання сучасних форм, методів і технологій навчання, які сприяють активній позиції здобувачів освіти та їх включенню в реальну педагогічну діяльність.

Таким чином, професійна підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку має розглядатися як системний процес, орієнтований на забезпечення їхньої готовності до здійснення екологічно спрямованої педагогічної діяльності в закладах дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Іванчук С.А. *Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку* : монографія. Дніпро : ЛІРА, 2022. 466 с. URL: https://surl.lu/dywgcf
2. Лисенко Н.В., Мацук Л.О., Лисенко О.М. *Ознайомлення з природою та основи екологічної освіти дітей дошкільного віку* : підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 336 с.
3. Пометун О. *Підготовка вчителів до викладання питань сталого розвитку*. Київ : Педагогічна думка, 2015. 120 с.
4. Мелманн М., Пометун О. *Диалоги об образовании для устойчивого развития*. Київ : Освіта, 2012. 180 с.